S A VICTIM ALSO AN ATTACKER? RESEARCH OF CYBERBULLYING AT CZECH PUPILS AND STUDENTS IN THE WHOLE CZECH REPUBLIC II

Miroslav CHRÁSKA – Kamil KOPECKÝ – Veronika KREJČÍ – René SZOTKOWSKI

Abstract: The article presents other results of research realized in 2011 as a part of a project E-Bezpečí - danger of electronic communication for pupils and teachers (MŠMT 0024/PRV/PK/2010). It answers questions connected with relationship between victim and attacker of cyberbullying.

Key words: Cyberbullying, Research, Czech republic, Student, Pupil.

OBĚŤ ÚTOČNÍKEM? VÝZKUM KYBERŠIKANY U DĚTÍ ZÁKLADNÍCH A STŘEDNÍCH ŠKOL V CELÉ ČESKÉ REPUBLICE II

Resumé: Příspěvek prezentuje další dílčí závěry výzkumu realizovaného v roce 2011 v rámci projektu E-Bezpečí – nebezpečí elektronické komunikace pro žáky i učitele (MŠMT – 0024/PRV/PK/2010). Uzavírá tak odpověď na otázku, zda dítě, které bylo kyberšikanováno, ubližuje „na oplátku“ dalším dětem.

Klíčová slova: Kyberšikana, výzkum, Česká republika, student, žák.

1 Úvod

Prudký rozvoj informačních a komunikačních technologií v posledních letech nabízí nejen obrovské možnosti a podstatné usnadnění života, ale přináší též četná rizika, jako je například kyberšikana (kybernetická šikana, cyberbullying) – nebezpečný komunikační jev realizovaný prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (ICT), tedy Internetu a mobilních telefonů.

V roce 2010 se v rámci projektu E-Bezpečí – nebezpečí elektronické komunikace pro žáky i učitele (MŠMT – 0024/PRV/PK/2010) uskutečnil výzkum, jehož hlavním cílem bylo zjistit, jaké mají žáci našich základních a středních škol zkušenosti s kyberšikanou. Kromě a deskripce současného stavu jsme chtěli výzkumem ověřit, které hlavní faktory vznik kyberšikany ovlivňují a jak na projevy kyberšikany žáci reagují. Jedním z dílčích problémů řešených výzkumem bylo hledání odpovědi na otázku, zda a jak se změní chování a jednání žáků, pokud se stali oběťmi kyberšikany.

Příspěvek navazuje na „Oběť útočníkem? Výzkum kyberšikany u dětí základních a středních škol v celé České republice – 1. část“ a zjišťuje existenci vztahu mezi četnostmi obětí následujících typů kyberšikany: urážení, zesměšňování, ponižování nebo ztrapňování po-

mocí audio nahrávky; vyhrožování prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu; vydírání pomocí internetu nebo mobilního telefonu; neoprávněné vniknutí do elektronického účtu; zneužití elektronického účtu; obtěžování opakovaným prozváněním nebo posíláním velkého počtu zpráv – a četnostmi útoků takto napadených žáků vůči jiným osobám.

2 Formulace a verifikace výzkumných hypotéz

Ve výzkumu jsme formulovali základní hypotézu: *Žáci základních a středních škol, kteří se stali oběťmi kyberšikany, častěji než ostatní žáci šikanují tímto způsobem jiné osoby.*

Tu jsme pak ověřovali prostřednictvím devíti dílčích hypotéz (H_1 – H_9), vyjadřujících vztah mezi četnostmi obětí určitého typu kyberšikany a četnostmi útoků takto napadených žáků vůči jiným osobám.

Vzhledem k tomu, že příspěvek navazuje na „Oběť útočníkem? Výzkum kyberšikany u dětí základních a středních škol v celé České republice – 1. část“, uvedeme verifikaci hypotéz H_4 – H_9 .

FORMULACE A VERIFIKACE H_4

Žáci, kteří byli uráženi, zesměšňováni, ponižováni nebo ztrapňováni pomocí audio nahrávky, se tohoto typu útoku vůči jiným osobám dopouštějí častěji než ostatní žáci.

Verifikace této hypotézy vycházela z odpovědí respondentů na otázky č. 10 a 25:

Otázka č. 10

Šířil někdo pomocí služeb internetu nebo mobilního telefonu zvukovou nahrávku, která tě měla ponižit, zesměšnit nebo jinak ztrapnit?
ano x ne

Otázka č. 25

Šířil jsi pomocí služeb internetu nebo mobilního telefonu zvukovou nahrávku, která měla někoho ponižit, zesměšnit nebo jinak ztrapnit?
ano x ne

Výsledky ověřování H_4 jsou uvedeny v tab. 1. Respondenti, proti kterým byl veden útok prostřednictvím zvukové nahrávky (urážky, zesměšňování, ponižování, ztrapňování), realizují velmi často stejný typ útoku vůči jiným osobám.

Ze 477 napadených žáků jich 115, tj. asi 24 %, uskutečnilo stejný typ útoku proti jinému člověku. Přitom žáků, kteří se s útokem nesetkali a sami někomu ublížili, jsou jen asi 2 %.

Tabulka 1: Výsledky statistického ověřování hypotéz H_4 – H_5

Hypotéza	H_4	H_5
Typ elektronického útoku	urážky „audio“	vyhrožování
Celková četnost respondentů	10986	11118
Četnost respondentů, kteří byli tímto způsobem napadeni	477	1832
Četnost respondentů, kteří nebyli tímto způsobem napadeni	10986	9286
Pozorovaná četnost odpovědi „ano x ano“	115	336
Očekávaná četnost odpovědi „ano x ano“	13,1	110,9
Hodnota testového kritéria chí-kvadrát χ^2	851,0	582,332
Fí-koeficient r_Φ	0,278	0,229
Signifikace p	$p \leq 0,00$	$p \leq 0,00$

FORMULACE A VERIFIKACE H_5

Žáci, kterým bylo vyhrožováno prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu, se dopouštějí častěji tohoto typu útoku vůči jiným osobám než ostatní žáci.

Data pro verifikaci této hypotézy jsme získali z odpovědí dotázaných na otázku č. 12 a 27:

Otázka č. 12

Vyhrožoval ti někdo nebo tě zastrašoval pomocí služeb internetu nebo mobilního telefonu?
ano x ne

Otázka č. 27

Vyhrožoval jsi někomu nebo jsi ho zastrašoval pomocí služeb internetu nebo mobilního telefonu?
ano x ne

Respondenti, kterým bylo prostřednictvím služeb internetu nebo mobilního telefonu vyhrožováno, velmi často uvádějí, že také sami vyhrožují tímto způsobem jiným osobám (srov. tab. 1).

Z 1 832 napadených žáků jich 336, tj. asi 18 %, přiznalo, že stejný útok realizovalo na jiných osobách. U žáků, kteří se s útokem nesetkali, činí podíl útočníků pouze asi 4 % dotázaných.

FORMULACE A VERIFIKACE H_6

Žáci, kteří byli vydíráni pomocí internetu nebo mobilního telefonu, se častěji dopouštějí tohoto typu útoku vůči jiným osobám než ostatní žáci.

Data jsme získali z odpovědí na otázky číslo 14 a 29:

Otázka č. 14

Vydíral tě někdo pomocí služeb internetu nebo mobilního telefonu?
ano x ne

Otázka č. 29

Vydíral jsi někoho pomocí služeb internetu nebo mobilního telefonu?
ano x ne

Tabulka 2: Výsledky statistického ověřování hypotéz H_6 – H_7

Hypotéza	H_6	H_7
Typ elektronického útoku	vydírání	vniknutí do el. účtu
Celková četnost respondentů	11085	11100
Četnost respondentů, kteří byli tímto způsobem napadeni	692	3684
Četnost respondentů, kteří nebyli tímto způsobem napadeni	10393	7416
Pozorovaná četnost odpovědi „ano x ano“	133	1561
Očekávaná četnost odpovědi „ano x ano“	17,5	996,3
Hodnota testového kritéria chí-kvadrát χ^2	831,607	656,547
Fí-koefficient r_Φ	0,274	0,243
Signifikace p	$p \leq 0,000$	$p \leq 0,0001$

Z výsledků ověřování šesté hypotézy (tab. 2) jsme zjistili, že respondenti, jež byli vydírání prostřednictvím služeb mobilního telefonu nebo internetu, vydírají pomocí těchto prostředků jiné osoby – z 692 vydíraných žáků, se jich 133, tj. asi 13 %, stalo útočníky a vydíralo druhé. U žáků, kteří sami vydírání nebyli, tvoří tento podíl pouze asi 1 % útočníků.

FORMULACE A VERIFIKACE H_7

Žáci, kterým někdo vnikl do elektronického účtu, se častěji než ostatní žáci dopouštějí tohoto typu útoku vůči jiným osobám.

Zdrojem dat pro verifikaci hypotézy nám byly odpovědi na otázku číslo 16 a 31:

Otázka č. 16

Dostal se někdo bez tvého svolení do tvého elektronického účtu (např. do emailového účtu, účtu k chatu, sociální sítě apod.)?

ano x ne

Otázka č. 31

Dostal ses někdy bez svolení majitele do jeho elektronického účtu (např. do emailového účtu, účtu k chatu, sociální sítě apod.)?

ano x ne

Z výsledků (tab. 2) vyplývá, že respondenti, kterým se někdo (bez jejich svolení) dostal do elektronického účtu, mnohdy kopírují chování útočníka a bez svolení vnikají do účtů jiných osob.

Tento druh útoku byl mezi nežádoucími druhy komunikace uváděn velmi často (setkalo se s ním přibližně 27 % všech dotázaných).

Z celkového počtu 3 684 napadených žáků 1 561 z nich, tj. asi 42 %, uvádí, že realizovali tento druh útoku na jiných osobách. Ve skupině žáků, kteří se s útokem nese-tkali, je podíl útočníků asi 19 %.

FORMULACE A VERIFIKACE H_8

Žáci, jejichž účet byl někým zneužit, častěji než ostatní žáci zneužívají účet jiných osob.

Data k ověření osmé hypotézy jsme získali na základě odpovědi žáků na otázky číslo 17 a 32:

Otázka č. 17

Zneužil někdo tvůj účet k tomu, aby tě dostal do problémů?

ano x ne

Otázka č. 32

Zneužil jsi cizí účet k tomu, abys dostal jeho majitele do problémů?

ano x ne

Tabulka 3: Výsledky statistického ověřování hypotéz H_8 – H_9

Hypotéza	H_8	H_9
Typ elektronického útoku	zneužití el. účtu	obtěžování
Celková četnost respondentů	1714	11095

Četnost respondentů, kteří byli tímto způsobem napadeni	429	2858
Četnost respondentů, kteří nebyli tímto způsobem napadeni	1285	8237
Pozorovaná četnost odpovědi „ano x ano“	115	420
Očekávaná četnost odpovědi „ano x ano“	51,1	191,1
Hodnota testového kritéria chí-kvadrát χ^2	121,232	395,587
Fí-koeficient r_Φ	0,266	0,189
Signifikace p	$p \leq 0,000$	$p \leq 0,0001$

Z výsledků jsme se opět dozvěděli, že respondenti, kterým bylo ubližováno, sami druhým ubližují, viz tab. 3.

Ze 429 napadených žáků jich 115, tj. asi 27 %, uvedlo, že stejným způsobem atakovalo jiného člověka. Ve skupině žáků, jež se s útokem nesetkali, zaútočilo proti jiným pouze asi 7 % dotázaných.

FORMULACE A VERIFIKACE H_0

Žáci, kteří byli obtěžováni opakovaným prozváněním nebo posíláním velkého počtu zpráv, se častěji než ostatní žáci dopouštějí tohoto typu útoku vůči jiným osobám.

Data důležitá pro verifikaci poslední hypotézy jsme získali opět prostřednictvím některých položek v dotazníku, konkrétně se jednalo o otázku číslo 18 a 35:

Otázka č. 18

Obtěžoval tě někdy někdo neustálým prozváněním nebo opakovaným posíláním velkého množství zpráv, které ti velmi vadilo a zneprjemnilo ti život?

ano x ne

Otázka č. 35

Obtěžoval jsi někoho neustálým prozváněním nebo opakovaným posíláním velkého množství zpráv, abys mu zneprjemnil život?

ano x ne

Z výsledků uvedených v tab. 3 je patrné, že respondenti, kteří byli obtěžováni opakovaným prozváněním nebo posíláním velkého počtu zpráv, velmi často obtěžují stejným způsobem jiné osoby.

Z celkového počtu 2 858 napadených žáků jich 420, tj. asi 15 %, uskutečnilo stejný typ útok vůči jiným lidem. Ve skupině žáků, kteří se nestali obětí útočníka, napadala jiné jen asi 4 % z nich.

6 Závěr

U všech sledovaných typů elektronických útoků bylo prokázáno, že se útočníci rekrutují nejčastěji z řad obětí kyberšikany. Na základě statistické analýzy výsledků byly na velmi vysoké hladině významnosti $p \leq 0,0001$ přijaty všechny formulované dílčí hypotézy. A vzhledem k jednoznačným výsledkům verifikace dílčích hypotéz je možné přijmout i hypotézu základní. Výzkum tedy prokázal, že *žáci základních a středních škol, kteří se stali obětmi kyberšikany, častěji než ostatní žáci, šikanují tímto způsobem jiné osoby.*

Výsledky a z nich plynoucí vysoce signifikantní závěry byly získány především díky velkému rozsahu šetření, jež bylo dáno výběrem cca 12 000 respondentů z celé České republiky.

Kompletní výzkumná zpráva je k dispozici na stránkách *Centra prevence rizikové virtuální komunikace* (<http://prvok.upol.cz>) – viz [1].

7 Literatura

- [1] KOPECKÝ, K.; KREJČÍ, V. *Nebezpečí elektronické komunikace 2. Zpráva z výzkumného šetření.* [online]. 2010-2011. URL: http://prvok.upol.cz/index.php/ke-staeni/doc_download/13-nebezpei-elektronicke-komunikace-2-centrum-prvok-2011.
- [2] BELSEY, B. *Always on, always aware.* [online]. 2004. URL: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Information.pdf.
- [3] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu.* 1. vyd. Praha : GRADA, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [4] KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany.* 1. vyd. Praha : Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
- [5] KOWALSKI, R.; LIMBER, S.; AGATSTON, P. *Cyber Bullying: Bullying in the Digital Age.* 1. vyd. Malden, MA. : Blackwell Publishers, 2007. 224 s. ISBN 978-1405159920.

[6] MŠMT. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*, Č.j. 24 246/2008-6. [online]. [cit. 2012-01-4]. URL: <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezizaky>>.

[7] SMITH, P. K.; SLONJE, R. Cyberbullying: the nature and extent of a new kind of bullying, in and out of school. In JIMERSON, S. R. *The International Handbook of School Bullying*. 1. vyd. New York : Routledge, 2010. 624 s. ISBN 978-0805863932.

[8] ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. 1. vyd. Praha : Triton, 2003. 158 s. ISBN 80-7254-360-1.

prof. PhDr. Miroslav Chráska, CSc.

Ústav pedagogických věd

Fakulta humanitních studií UTB

Mostní 5139

760 01, Zlín, ČR

Tel: +420 576 037 430

E-mail: chraska@fhs.utb.cz

Www pracoviště: <http://web.fhs.utb.cz/>

Mgr. Kamil Kopecký, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

Pedagogická fakulta UP

Žižkovo nám. č. 5

771 40, Olomouc, ČR

Tel: +420 585 635 601

E-mail: kamil.kopecky@upol.cz

Www pracoviště: <http://kcjl.upol.cz/>

Mgr. Veronika Krejčí

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace

Pedagogická fakulta UP

Žižkovo nám. č. 5

771 40, Olomouc, ČR

Tel: +420 585 635 614

E-mail: veronika.krejci@upol.cz

Www pracoviště: <http://www.prvok.upol.cz>

PhDr. René Szotkowski, Ph.D.

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Pedagogická fakulta UP

Žižkovo nám. č. 5

771 40, Olomouc, ČR

Tel: +420 585 635 178

E-mail: rene.szotkowski@upol.cz

Www pracoviště: www.upss.cz